

Wat hebben fake news, postmodernisme en religie met elkaar te maken?

Opiniestuk, sept 2019
Ignace Demaerel

'Fake news' is niet meer uit het nieuws weg te slaan sinds Trump president van de VS geworden is. Hij verweet aan de (in zijn ogen linkse) media enkel eenzijdig en verdraaid nieuws te brengen (vooral tégen hem), en zij vallen op hun beurt zijn 'feiten' en uitspraken aan als 'opgepoetst' of vervalst. Wie is hier de pot en wie de ketel? In ieder geval, het maatschappelijke debat draait overuren, en Trump krijgt uit de hele wereld de volle laag. Eerlijk gezegd, hij vraagt er ook een beetje om, met zijn grove stijl van communiceren. Maar toch is hij zeker niet de uitvinder van fake news en heeft hij er ook het monopolie niet op. Fake news is zo oud als de mensheid! Laten we vijf seconden eerlijk zijn: we doen het allemaal af en toe een beetje. Het is een geniepige en hardnekkige neiging die ergens deel is van de menselijke conditie: onze wensen voor werkelijkheid nemen of onze kant van de waarheid extra dik in de verf zetten. We geven stevast onze eigen versie van de feiten weer, zoals het best in onze kraam past. Reeds als kleuters vertelden we onze ouders een selectief verhaal als we iets kapotgemaakt hadden. De media mogen trouwens best ook eens in eigen boezem kijken, want dat er geen perfecte objectiviteit en neutraliteit bestaat in berichtgeving leert elke student in journalistiek of communicatie. Niet dat Trump gelijk heeft, maar helemaal ongelijk heeft hij ook niet. Hij is geen engel, maar een duivel ook niet.

Toch heb ik mij erg verbaasd over de heftige verontwaardiging hierover in de discussies. Niet dat ik vind dat je zomaar *fake news* moet aanvaarden zonder enige *fact checks*, integendeel: ik geloof wél in waarheid en objectiviteit, zelfs als we die als mensen slechts met veel moeite en bij benadering kunnen bereiken. Maar we leven toch al decennia in een 'postmoderne maatschappij', of niet? Onze cultuur heeft toch al lang geaccepteerd dat 'ieder zijn eigen waarheid heeft'? Waarom ons dan nog zo druk maken over Trump en consoorten? Want dat is precies wat postmodernisme leert: 'Er is niet één waarheid. Jij hebt jouw waarheid en ik de mijne'! Wat is dan het probleem als Trump dit perfect toepast?

Wel, een klein beetje uitleg over postmodernisme is hier op zijn plaats, want anders weten we niet waarover we praten. Het woord werd gelanceerd in 1979 door de Franse filosoof Jean-François Lyotard, om aan te duiden dat de westerse mens het 'modernisme' voorbij was. Hij verwoordde hiermee het algemene gevoel van ontgoocheling in alle 'grote verhalen', wereldverklaringen en ideologieën. Het christendom was toen reeds eerder als 'passé' aan de kant geschoven, maar alle veelbelovende alternatieven, zoals verlichtingsdenken en wetenschapsoptimisme, socialisme, communisme of kapitalisme... hadden hun beloften niet kunnen inlossen. Kortom, het geloof in één totaalverklaring werd eigenlijk opgegeven en verlaten, vooral dan op het gebied van religies en ideologieën. Postmodernisme zegt dus: "Er is niet één grote waarheid, maar iedereen heeft zijn eigen waarheid; ieder heeft namelijk zijn eigen perspectief op de feiten, een fragment van het geheel". Het klassieke voorbeeld hierbij is: vier mensen kijken naar een standbeeld vanuit vier verschillende hoeken en ze zien allemaal iets anders, maken ruzie over wie er nu gelijk heeft, en begrijpen elkaar niet meer.

Er zit inderdaad véél meer fake news in ons dagelijks leven dan we beseffen. Ik heb er bijv. regelmatig mijn grote vragen over waarom de redactie van het VRT-Journaal nu weer dit ene *fait divers* tot éérste hoofdpunt maakt: zij bepalen wat in uw en mijn ogen belangrijk moet zijn. Zo wordt de realiteit niet neutraal weergegeven, maar gecreëerd. En ook vele politieke discours zitten er vol van: als je iets wil veranderen, moet je eerst het probleem (zelfs als dat iets kleins is) opblazen tot gigantische proporties, en dan moord en brand schreeuwen dat dit wegens hoogdringendheid bovenaan de agenda moet komen. Het is een veelbeproefde tactiek. En in communicatie over militaire operaties geldt dit nog méér: een oorlog gaat steeds meer over jouw en mijn perceptie erop.

En wat heeft dat dan allemaal met religie te maken? Wel, sommige atheïsten gaan een stap verder en noemen alle religie sowieso 'fake news': fabeltjes en verzinsels die mensen klakkeloos geloven. Want postmodernisme slaat vooral op levensbeschouwingen. De postmoderne mens constateerde dat 'de waarheid' gefragmenteerd is geraakt door een veelheid van visies (multiculturalisme, pluralisme), maar maakt hier een soort nieuwe norm van: "Zo is het nu eenmaal, en het is OK". Het geloof in één waarheid, en het zoeken hiernaar, wordt losgelaten. Op levensbeschouwelijk vlak klinkt het dan: "Jij hebt jouw religie en ik de mijne. Erover praten of discussiëren heeft geen enkele zin, want we raken hier toch nooit uit. We kunnen beter elkaar gerustlaten en tolereren". Het is een soort berusting in de versnippering, en deze tot regel verklaren. Ook de wetenschap en de rationaliteit zelf zijn niet meer absoluut maar fragmentarisch: "Ieder heeft zijn eigen rationaliteit, zijn eigen perspectief op de zaak, en de stukjes van de puzzel passen niet noodzakelijk bij elkaar".

Maar mogen we a.u.b. het postmodernisme zelf ook kritisch bevragen, of niet? Want als we dit als een axioma aanvaarden, mogen we nooit meer Trump (of talloze andere manipulators) bekritisieren. Lyotard heeft deze term nooit gecreëerd om te zeggen: "Vanaf nu is het zo, dit is een bewezen feit, een valabele levensvisie"; hij wou er enkel een algemeen gevoel mee verwoorden, een soort defaitisme. Want het is eigenlijk een cynische levensvisie: "Discussiëren heeft geen zin, want we begrijpen elkaar toch niet meer". Het zet de deur open voor "Rommel maar wat aan, creëer maar je kleine privé-levensvisie of religie: ze is toch even valabel als de andere. Je overtuigingen hoeven niet eens meer consistent te zijn: als je je er maar goed bij voelt".

Laten we gewoon een kat een kat noemen: postmodernisme houdt geen steek. Het was een felle reactie tegen elke ideologie, kerk of instituut dat claimt dé waarheid in pacht te hebben, er een monopolie op te hebben. OK, dat is begrijpelijk, maar daarom zeggen dat dé waarheid niet bestaat, is even extreem (en dwaas) in de andere richting. Dé waarheid willen weten is té sterk in ons aanwezig: kijk bijv. naar pijnlijke rechtszaken zoals die van Dutroux of de terreuraanslagen: de nabestaanden van slachtoffers zouden álles doen om 'dé waarheid' te weten te komen van de daders. Of moet een postmoderne rechter accepteren dat de moordenaar 'een andere visie op mensenrechten' heeft? Zonder geloof in 'objectieve feiten' is ook wetenschap compleet zinloos. En dan zou je in andere dossiers van planetair belang, zoals bijv. over klimaatopwarming en klimaatontkenning, schouderophalend moeten zeggen: "Och ja, iedereen heeft toch recht op zijn eigen waarheid"? Waarom zou dat dan bij godsdienst en levensbeschouwing wél zo zijn? Heeft elke religie of sekte dan evenveel gelijk? Is godsdienst een kwestie van smaak en goesting, zoals

kledingstijl? Of hebben zelfmoordterroristen dan een even valabele visie op 'waarheid' als de vreedstichters? Is postmodernisme dus een ernstige filosofische overtuiging, of een uiting van intellectuele en geestelijke luiheid? Op deze manier zijn alle religieuze visies oncontroleerbaar, en dus onbekritiseerbaar. Het leidt tot een soort nivellering van alle levensbeschouwingen, een uitwissen van alle verschil. Het is bovendien theoretisch absurd en compleet contradictorisch om erg overtuigd te zijn van je eigen mening en tegelijk te zeggen dat de ander 'evenveel gelijk' heeft. Postmodernisme beschrijft de realiteit niet, maar creëert er één: wie verklaart dat alles gefragmenteerd is, creëert fragmentering en versnippering.

Het klopt dat er geen perfecte objectiviteit bestaat in journalistiek of wetenschap, maar daar hoeven we ook niet in te berusten: we moeten er wel naar streven, en soms ons eigen standpunt opzij kunnen zetten of overstijgen. En betreffende het voorbeeld van het standbeeld: we kunnen er wel degelijk rónnd wandelen en het van alle kanten bekijken! Een mens van goede wil kan zich wél in iemand anders standpunt verplaatsen. En ook voor levensbeschouwing en godsdienst geldt: niet alles is even waar of onwaar. Er is waarschijnlijk in deze wereld héél veel relatief, maar niet álles: misschien wel 90 of 99%, maar niet 100%.

Ieder dus die wérkelijk gelooft in postmodernisme, moet Trump (of Poetin of ...) dan ook als een respectabel persoon behandelen. Ofwel moeten we die 'mode' gewoon laten varen en post-postmodern worden, of premodern of... gewoon weer ons gezond verstand laten spreken. Het was en is een onvruchtbaar en doodlopend spoor: leugen is niet 'een andere versie van de waarheid', en manipulatie van informatie is niet OK. Laten we keihard *fact checks* blijven doen, maar dan ook consequent niet meer goochelen met 'postmodernisme', ook niet als het gaat over godsdienst en levensbeschouwing.